

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2023

6-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз ғәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

Нөкис

6-сан 2023

декабрь

Шөлкемлестіріушілер:

*Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириу Министрлиги,
ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы*

Редактор:
А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Ерполат АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ
Умида БАҲАДИРОВА
Фархад БАБАШЕВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА
Шахло БОТИРОВА
Маманазар ДЖУМАЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Алишер ЖУМАНОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Холбой ИБРАГИМОВ
Умида ИБРАГИМОВА
Меруерт ПАЗЫЛОВА
Асқарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ
Уролбой МИРСАНОВ

Нуржан МАТЧАНОВ
Сафо МАТЧОН
Шуқурилло МАРДОНОВ
Бахтиёр РАХИМОВ
Фурқат РАЖАБОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Барлықбай ПРЕНОВ
Феруза САПАЕВА
Қахқор ТУРСУНОВ
Амина ТЕМИРБЕКОВА
Нурзода ТОШЕВА
Тажибай УТЕБАЕВ
Амангелди КАМАЛОВ
Ризамат ШОДИЕВ
Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА
Гавхар ЭШЧАНОВА

МАЗМУНЫ

ТИЛ ХАМ ЭДЕБИЯТ

Султанов Б. Академиктин ибратлы өмир жолы	7
Primbetov Q. Akademik Jumanazar Bazarbaevtin talim ham tarbiya masalelari haqqinda oylari	17
Saydullayeva M. Tibbiy terminologiyadagi so'z birikmalari tarixi va uning jamiyatdagi roli	22
Achilov M. Fransuz tilida fonetik, morfologik, semantik so'z yasash hodisasining tahlili	26
Бердибекова Х. Лексик-семантик муносабатларга кўра фалсафий терминлар тавсифи	30
Kakhorova M. Zamonaviy xorijiy tillarda sintetik so'z yasash hodisasi fransuz tilidagi qo'shimcha va so'zlar misolida	39
Maxkamova G. Ona tili darslarida ko'p ma'noli so'zlarni o'qitishda o'qituvchi faoliyati bilan bog'liq texnologiyalar	43
Amanov U. Sadridin Ayniyning "Namunayi adabiyoti tojik" tazkirasida haqida	49
Кадирова Л. Структурно-языковые характеристики спортивных терминов-эпонимов в русском и английском языках	53
Эсанов У. Региональная и архаичная лексика в произведениях Н.С. Лескова	60
Tashxodjaeva P. The methods of using active learning on english language	65
Utambetova A. Theoretical framework for research assessment in modern linguistics based on good and bad concepts	70

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Химматалиев Д.О., G'opporova O.X. Pedagogika fanini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o'rni	76
Ходжамқулов У.Н. Педагогик таълим кластери: узлуксиз таълимни ривожлантириш концепцияси	80
Utamuradov U.M. Huquqiy kompetensiyaning mazmuni, tuzilmasi va o'ziga xosligini belgilab beruvchi tushunchalar tizimi	90
Nasirova Sh.N. Raqamli texnologiyali ta'lim tizimida elektron resurslardan foydalanishning samaradorligi	96
Матякубов К.К. Умумтаълим мактабларида технологик таълимнинг "STEM" билан алоқадорлиги	102
Матякубов К.К. Технологик таълимнинг ривожланиш тадрижи: зарурат, эhtiж ва тадқиқ	106
Мавланов С.П. Архитектура ва қурилиш соҳасида ахборот ва коммуникация технологияларидан фойдаланиш самарадорлиги	113
Тожибоев М.Н. Индивидуал таълим траекторияси асосида талабаларнинг педагогик тафаккурини ривожлантириш технологияси	120
Хакимов Ж. Бўлажак мутахассислар ахборот компетентлигини шакллантириш масалалари	125
Narzulloyeva F.F. Zamonaviy oliy ta'lim tizimini boshqarishda strategik qarorlar qabul qilish tamoyillari	133
Элмурзаева Н.Х. Педагогик психология таълим-тарбия муассасаларидаги ёшлар икtidорини ўстириш фаолиятига дахлдордир	138
Жўраев А.М. Ўқувчиларни касбга йўналтиришда компьютер фанлари бўйича факультатив курсларни ташкил этиш масалалари	152
Холмирзаев И.Ш. Физика фани асосида ўқувчиларнинг амалий компетенциясини шакллантириш методикаси	159
Abatov J.B. Talaba yoshlarda kreativlik sifatlarini rivojlantirishning pedagogik texnologiyalarini takomillashtirish	165
Narmetov I.R. Raqamli transformatsiya asosida ta'limni barqaror rivojlanishning pedagogik jihatlarini	168

Xayrullayeva D. Etnopedagogika-boshlang'ich sinf darslarida o'quvchilarni tarbiyalashning muhim manbai sifatida	532
Usmonova Z. TIMSS – xalqaro baholash dasturi orqali o'quvchilarning kreativligini oshirish yo'llari	538
Baxritdinova G. Maktabgacha yoshdagi bolalarda uchraydigan sigmatizmni bartaraf etishda o'yinlardan foydalanish texnologiyasi	542
Muzaffarova X., Lapasova R. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ta'lim - tarbiyasida raqamli texnologiyalardan foydalanish	548
Ikramova D. Dudaqlanuvchi bolalarda mustaqil nutqni rivojlantirish usullari	553
Berdiyev X. Aqli zaif bolalarda nutqni rivojlantirish jarayonida didaktik materiallar va logopedik o'yinlardan foydalanishning korreksion ahamiyati	558
Bozorboyev J. Maktabgacha ta'lim yoshdagi nutqida nuqsoni bo'lgan bolalarni nutqini tarbiyalashni o'ziga xos xususiyatlari	562
Kasimov F., Kasimov F. Bo'shlag'ich sinflarda takqoslashga doir topshiriqlar ustida ishlash	567
Qilichova M. Sharof rashidov asarlari orqali yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning innovatsion pedagogik texnologiyalari	576
Mirazimova M. Oilada bolalarni tarbiyalashda axloqiy qadriyatlarining o'rni	582
Kadirova Sh. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarida milliy g'ururni shakllantirish vositalari	586
Ismoilova S. Boshlang'ich sinf o'quvchilarda lug'at boyligini oshirish xususida	593
Sultanov T. Boshlang'ich ta'limda o'yin texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik-psixologik imkoniyatlari	599
Xamidov J.A. Bo'shlag'ich sinf o'quvchilarining ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari	603
O'tamurodova Sh. M. Sahnalashtirish faoliyatida maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy-madaniy malakasini shakllantirishga oid tajribalar	608
Xamidova C.H. Kichik maktab o'sha yoshdagi bolalarni o'z o'zini anglash qobiliyatini rivojlantirishga differentsial o'rnatish	613
Mamatova A.M. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining axloqiy madaniyati tarkibi	619
Номозова Л. Особенности и тенденции развития стрессоустойчивости в подростковом возрасте	624

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲАМ СПОРТ

Axmedov J. Yoshlarni barkamol qilib tarbiyalashda sport turlarining ahamiyati	630
Xudoyberganov J.S. Kurash turlari va ularning rivojlanishi hamda taraqqiyoti	636

ETNOPEDAGOGIKA-BOSHLANG'ICH SINF DARSLARIDA O'QUVCHILARNI TARBIYALASHNING MUHIM MANBAI SIFATIDA

Xayrullayeva D.N.

Buxoro davlat pedagogika instituti kafedrasi o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: etnopedagogika, dars, nutq, tovush, ta'lim, pedagogika, rivojlantirish, evristik qobiliyat, metodika, faoliyat, natija.

Ключевые слова: этнопедагогика, урок, речь, звук, образование, педагогика, развитие, эвристическая способность, методика, деятельность, результат.

Key words: ethnopedagogy, lesson, speech, sound, education, pedagogy, development, heuristic ability, methodology, activity, result.

Bugungi yangilanayotgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning intellektual qobiliyatini yanada rivojlantirish, shu asosda ularni ijodkorlik va ilmiy tafakkurini har tomonlama yuksaltirish masalalarini muammo sifatida o'rganishni nazarda tutmoqda. Ayniqsa, o'quvchilarni kreativ yondashuv asosida ta'lim samarasini oshirishga tayyorlash imkoniyatlari yaratilgan bo'lib, bu ularning kreativlik va innovatsion tafakkurini rivojlantirish muhim mezon vazifasini bajarishga yo'naltirmoqda. Shu kunlarda tubdan yangilangan me'yoriy-huquqiy hujjatlar hamda yaratilgan moddiy-texnik baza o'qituvchilarni o'quvchilarga ta'lim-tarbiya berishda kreativ yondashuv asosida izlanuvchanlik sifatlarini shakllantirishga e'tibor qaratilayotganligi ham mana shu bilan izohlanadi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 22-dekabrdagi O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga va xalqiga yo'llagan murojaatnomasida: "Najot - ta'limda, najot - tarbiyada, najot - bilimda. Chunki, barcha ezgu maqsadlarga bilim va tarbiya tufayli erishiladi" - degan fikrlarida ham ta'lim jarayonidagi kechayotgan o'zgarishlarga tub maqsad sifatida qarashning amaliy masalalari nazarda tutiladi.

Har bir xalq, millat tilining ichki qonuniyatlari, grammatik qurilishi, nazariy asoslarini o'rganish bilan o'sha til haqida mukammal xulosaga kela olmaymiz. Chunki har qanday til sarchashmasi xalq tili bo'lib, xalq tili bag'rida mavjud bo'lgan barcha birliklarni atroflicha tadqiq qilishgina millat tili xususiyatlarini to'lig'icha o'rganish imkonini beradi.

Tilda saqlanib qolgan maqol, matal, ibora, metafora, ramz va majoz – o‘tmish va bugungi milliy madaniyatimiz yodgorliklari hisoblanadi. Ular voqelikni bilvosita ifodalaydi, shuning uchun ham ular bebaho milliy boylik hisoblanadi. Bilvosita ifodalashda milliy o‘zlik namoyon bo‘ladi. Xalq tili, shevalari, marosimlari, an‘analari, ya‘ni xalqning butun madaniy merosi uni ifodalovchi barcha madaniy material elementlari bilan birgalikda bir butun yagona tarzda shu madaniyat vakillarining tasavvurlarini o‘zida namoyon etadi.

Hech bir to‘siqqa qaramay, qadimiy an‘ana, urf-odat, kiyim-kechak, oziq-ovqat va hokazo, bir so‘z bilan aytganda, milliy madaniyatning rang-barangligini yetarli darajada to‘liq va jonli tarzda saqlab qolgan birliklardan biri paremlar hisoblanadi.

Dunyodagi xalqlar turlicha yashash tarzi hamda qarashga ega bo‘lib, bu holat ularning madaniy yodnomalarida aks etadi. Maqollar ham xuddi shu yodnomalar qatorida har bir xalq milliy hayotining muhim jihatlarini o‘zida muhrlovchi, asrlar davomida avlodlardan avlodga yaxlit tarzda yetkazuvchi solnoma bo‘lib, xalqning turmush tarzini to‘liq icha aks ettiradi.

Rus olimi V.V. Serikov ta‘lim zamonaviy va an‘anaviy shakllarning birgalikda mavjudligi bilan tavsiflanadi, deb hisoblaydi. Ham rivojlangan nazariy bilimlar, ham xalq pedagogikasi shaklini olgan pedagogik nazariyalar ham ta‘lim dasturlari, standartlari, “texnologiyalari”ni yaratishga birdek hal qiluvchi ta‘sir ko‘rsatadi. O‘ziga xoslik shundaki, ularning barchasi bir xil «ta‘lim davri» doirasida birga yashashi mumkin.

Muammoni hal qilish uchun etnopedagoglarning fikriga ko‘ra quyidagilar zarur: o‘z-o‘zini rivojlantirish uchun motivatsiyani shakllantirish; tarixiy xotirani, vatanparvarlik, fuqarolik, axloqiy, estetik tuyg‘ularni rivojlantirish; milliy madaniyat elementlarini hayotda takrorlash uchun zarur bo‘lgan ko‘nikma va malakalarni shakllantirish.

Etnopedagogikada umuminsoniy yuksak ma‘naviy-axloqiy qadriyatlar jamlangan: hayot, muhabbat, vatan, salomatlik, ozodlik, e‘tiqod, xotira... O‘tmishga har bir murojaat esa bugunni poklaydi, kelajakni boyitadi. Etnopedagogika abadiy hayot baxsh etuvchi manba, har bir inson va butun xalqning o‘tmishi, buguni va kelajagi o‘rtasidagi jonli ko‘prikdir, deydi Etnopedagogika asoschilaridan biri G.N.Volkov.

Etnopedagogika xalqimizning qahramonona o‘tmishi, milliy qadriyatlari, tarixi, urf-odatlari, ta‘lim-tarbiyadagi ilg‘or g‘oya va tajribalarini o‘zida aks ettiradi. Ana shu bebaho merosni o‘rganish va undan o‘quv tarbiya jarayonida foydalanish uchun, avvalo, xalq ommasi to‘plagan pedagogik ma‘lumotlar, bilimlar, ko‘nikma va malakalar qanday manbalardan olinishini bilishimiz kerak. Zotan, xalq pedagogikasi manbalarida qator o‘ziga xoslik va takrorlanmaslik mavjuddir.

So‘z ham tadqiqot uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Ona tili - ulg‘ayayotgan shaxsning asos-negizidir. O‘z bolasini ona tilidan mahrum etgan ona undan ruhan ajralib qoladi, natijada boladan kelgusida insoniy fazilatlaridan hamda tabiatdan

ajralib qolgan odam etishib chiqadi. Bunday odam o'z xalqining eng yaxshi an'ana xususiyatlaridan mahrum bo'lib, o'rni boshqa hech narsa bilan to'ldirilmaydi. Yangi tarixiy sharoitlar eski muammolarni hal etishni talab qiluvchi ko'plab yangi muammolarni ilgari suradi. Bu etnopedagogika tadqiqotlarining yana bir keng ko'lamlı sohasi hisoblanadi.

Bugungi kunda ayrim qadimgi urf-odatlar Navro'z bayrami, hayit ayyomlari, Qovun sayli, Gul sayli umumdavlat an'analarga aylanib bormoqda. O'quv - tarbiya ishlari samaradorligi xalqning an'analardan mohirona foydalanishga, islom dinining muqaddas an'analarga asoslanib ish tutishga bog'liq.

Hadislar orqali ijtimoiy masalalar ham o'z ifodasini topadi. Quldorlik, feodalizm jamiyatida qullarning haq-huquqlari nihoyatda chegaralangan bo'lib, ularning moddiy va maishiy ahvollari hech qanday qonun va qoidalar bilan himoya etilmagan. Ularni inson sifatida hurmat qilish, jabr-zulm ko'rsatmaslik, moddiy va maishiy turmush darajasini yaxshilashga e'tibor diniy va badiiy manbalar orqaligina quldorlarga, feodallarga yetkazilgan. Ijtimoiy turmush tartib-qoidalariga rioya qilmaslik, jamiyatning ayrim a'zolari tomonidan bunday qonun qoidalarini o'zgartirishga urinish yomon natijaga olib kelishi tabiiy. Qur'oni Karim, Hadisi sharif, xalq og'zaki ijodi, boy mumtoz adabiyotimiz manbalarida oddiy, eziluvchi xalq ommasini boy, hukmdor doira vakillari bilan o'zaro adolatli kelishtirish asosida jamiyatni o'zgartirish, kishilarni bir-birlariga nisbatan mehr oqibatli, insonparvar bo'lib yashashlariga erishish mumkin, degan g'oya olg'a suriladi. Azaldan xalqimizda sabr-qanoat, yomon kun ketidan yaxshi kunlarni, azob-uqubat ketidan farovonlikni ishonmaydigan, sabrsizlik qilgan, qo'l ostidagilarga, qo'ni-qo'shnilariga, oila a'zolariga yomonlik qilgan kishi do'zaxiy hisoblanadi. Hadislar mazmuniga singdirilgan bu g'oya kishilarni ijtimoiy turmushga ko'nikishga, ishonch bilan yashashga undab keldi. Hadislarda kishilarning barchasini teng, tinch-totuvlik bilan yashashlarini ta'minlash uchun bu toifadagi birovga qaram, faqir kishilarni qaramlikdan ozod etish, jamiyatni adolat asosida boshqarish lozim degan g'oya olg'a suriladi.

Bugungi kunda jamiyatimizda yangi ijtimoiy munosabatlarning shakllanishi, ta'limning jahon ta'lim tizimiga integratsiyalashuvi zamonaviy pedagogik texnologiyalarda yangicha yondashuv zarurligini taqozo etmoqda. Bu yondashuvlar o'z navbatida o'quv jarayonining tashkiliy va metodik jihatlariga muayyan ijobiy o'zgarishlar olib kirmoqdaki, ularning ko'pchiligi pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat bilan uzviy bog'liq.

Har bir darsni o'ziga xos usul asosida o'tish, o'quvchining fanga bo'lgan qiziqishini oshirish, uning qalbida ilmga muhabbat uyg'otish o'qituvchining mahoratiga bog'liq. Xalqning milliy qadriyat, an'analarni ham boshlang'ich sinfdanoq o'quvchilar qalbiga singdirib borish bilan ona Vatanga muhabbatini yana-da oshirish lozim.

Etnopedagogika-asrlar davomida avlod-ajdodlarimizning axloqiy, ma'rifiy shakllanishi va kamolotida muhim o'rin tutgan. Chunonchi, xalq o'zining ma'naviy-ma'rifiy, badiiy-estetik qarashlari, falsafiy axloqiy tushunchalari, hayotiy, ta'lim-tarbiyaviy xulosalarini xalq pedagogikasida aks ettirgan. Etnopedagogikaning muhim yo'nalishi milliy tarbiyani amalga oshirishdir, muhim xususiyatlaridan biri esa millatga xos bo'lgan xususiyatlarning saqlanishini ta'minlash sanaladi. Shuni qayd etish kerakki, etnopedagogika-allomalarimiz tomonidan ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish va o'qituvchining insoniy fazilatlari va kasbiy tayyorgarligi haqidagi bildirilgan fikrlar hozirgi kunda ham o'z qimmatini yo'qotmagan. Insoniyat jamiyatining barcha bosqichlarida barkamol shaxsni voyaga yetkazish dolzarb muammolardan biri bo'lib kelgan.

Xalqimiz pedagogik qarashlarining tahlili bu borada juda boy ma'naviy - ma'rifiy meros mavjudligini ko'rsatadi. Demak, bo'lg'usi pedagogik kadrlarni xalqimizning ta'lim tarbiya nazariyasi va amaliyoti bo'yicha to'plagan boy ma'naviy-ma'rifiy meros va pedagogik qarashlari bilan tanishtirish ularning kasbiy-pedagogik tayyorgarligini o'rnatirishga zamin tayyorlaydi.

Boshlang'ich sinf o'qish savodxonligi darslarida etnopedagogika namunalarini o'rgatish metodikasining vazifalari - xalq pedagogikasining ta'lim-tarbiyaga oid boy tajribasi, tarbiya usullari, insoniy fazilatlar va qadriyatlar, xalq pedagogikasining sharqona va turkona an'analari, ta'lim-tarbiya jarayonlarining xalq og'zaki ijodida, milliy urf-odatlarida, diniy ta'limotlarda ifodalanish masalalarini o'rganish hamda kelajak avlodga uning mazmun mohiyatini tushuntirishdan iborat. O'zbek xalqining o'tmishdagi tarixiy tajribasi, ma'naviy, madaniy, ijtimoiy hayoti, oilada farzand tarbiyasi bilan bog'liq masalalami ilmiy jihatdan to'la bilish uning kelajakdagi taraqqiyot yo'lini aniq belgilab beradi.

Etnopedagogika - etnik guruhlarining ta'lim tarbiya borasidagi tajribalari, oila, urug', avlod, millatning qadimiy qadriyatlariga ma'naviy, botiniy va zohiriy qarashlari haqidagi fandir. U xalq pedagogikasidan zamonaviy sharoitlarda foydalanish yo'llarini ko'rsatadi, etnik guruhlarining bu boradagi tajribalarini yig'adi va tatbiq etadi. Boshqacha qilib aytganda, etnopedagogikani turli xalqlar tarbiyasining tarixi va nazariyasi sifatida ko'rish mumkin. Barcha xalqlarda benazir aql, xushmuomalalik, mardlik, haqgo'ylik, mehnatsevarlik, vatanga muhabbat, xalqiga sodiqlik kabi xislatlar yuqori baholanadi. Maqollarda biz buni yaqqol ko'rishimiz mumkin.

Xalq maqollari eslab qolish uchun qulay shaklga ega bo'lib, etnopedagogik vosita sifatida ular ma'nosini kuchaytiradi. Maqollar xotiraga mahkam o'rnatiladi. So'z o'yinlari, so'zlarning turlicha jarangi, qofiyadoshligi, ohangdorligi, goho shu qadar jozibali bo'ladiki, kishi oson esda saqlab qoladi. Ayni holda she'riyat donolikni, tarbiya va uning hosilasi xulqni ifoda eta bilish faoliyati tajribasini asrash va targ'ib qilish vazifasini ado etadi. Maqolning asil vazifasi tarbiyadir, ular qadim zamonlardan buyon ta'lim vasitasi bo'lib xizmat qilib kelmoqda. Bir tomondan,

ular ta'lim g'oyasidan iborat, ikkinchi tomondan tarbiyaviy ta'sir ko'rsatib, ta'lim vazifasini bajaradi, xalq tasavvurlariga mos keluvchi tarbiya ta'sirining vositalari, uslublari to'g'risida hikoya qiladi, shaxsning ijobiy yoki salbiy jihatlarini baholaydi, shaxsning shakllanish maqsadlarini u yoki bu tarzda aniqlab, tarbiyalanishga chorlaydi, o'zlarining tarbiyachidek qutlug' vazifalarini mensinmaydigan katta yoshdagi odamlarni qoralaydi va hokazo. Maqollarning eng keng tarqalgan shakli o'gitdir. Ta'lim nuqtai nazaridan o'gitlar uch toifaga bo'linadi. Bolalar va yoshlarni yaxshi xulqli bo'lishga, shu jumladan, muloyim bo'lishga undaydigan tanbehlar. Katta yoshdagi odamlarni o'ziga yarashadigan xulq-odobga o'rgatadigan tanbehlar va nihoyat, tarbiya natijalarini aks ettiruvchi, ta'lim maslahatlaridan iborat o'ziga xos nasihatlar. Bu, ayniqsa, ta'lim tajribasini umumlashtirishning o'ziga xos shakli sanaladi. Maqollarda bolalarning tug'ilishiga, ularning xalq hayotidagi o'rniga, tarbiya maqsadlari, vositalari va uslublari, rag'batlantirish va jazolashga, o'qish mazmuniga, mehnat va ahloq tarbiyasiga, bolalarning ota-onalar fe'l-atvoridagi fazilatlarini meros qilib olishiga, atrof muhit va jamoatchilik fikrlarining ta'siriga daxldor ta'lim g'oyalari o'z aksini topgan.

Bola tarbiyasida yomon tomonga og'ish yuz berishi ham mumkinligini to'g'ri his etgan xalq, ularni qayta tarbiyalashga oid qator metodlarni tavsiya etadi: "Buyumni suv bilan, insonni o'rgatish bilan tozalashadi". Lekin, Rudakiy ta'kidlaydiki: "Agar kim olmasa hayotdan ta'lim, unga o'rgatolmas hech bir muallim". Yoki: "Tarbiyasizlikning davosi bor, axmoqlikning davosi yo'q.", "Toptalgan o'tloqda ham gul unadi" va boshqalar shular jumlasidandir. Jamiyatning ma'naviy yetukligi, ijtimoiy ong teranligi, inson kamolotini ta'minlashda etnopedagogika asarlarning ahamiyati beqiyosdir. Shuning uchun o'zbek xalq pedagogikasining tarixiy taraqqiyot yo'lini o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

Qadim zamonlardayoq tarixiy, badiiy, ilmiy asarlar mualliflari turli maqsadlarda folklor asarlariga murojaat etib, ularni yozib olganlar. Jumladan, Mahmud Qoshg'ariyning (XI asr) "Devoni lug'otit turk" asari shular jumlasidandir. Mazkur manbalarda pedagogik g'oyalar targ'ib etilgan. Jamiyatning tarixiy taraqqiyoti jarayonida etnopedagogika asarlari takomil topib, bizgacha yetib keldi. Mehnat jarayonida va ongning rivojlanishi tufayli ilk etnopedagogika asarlari namunalari badiiy jihatdan mukammallashib borgan. Dastlab, kichik hajmli naql va miflar, mehnatni yengillashtiruvchi, ruhni tetiklashtiruvchi ertak va afsonalar yaratilgan, qo'shiqlar paydo bo'lgan.

Demak, o'zbek xalq pedagogikasi manbalari yozuv yuzaga kelishidan ancha oldin paydo bo'lib, yozma adabiyotning vujudga kelishiga asos bo'lgan. Qadimiy etnopedagogik manbalar bizgacha asl holda yetib kelmagan. Chunki ular ijtimoiy taraqqiyot bosqichlarida o'zgarib, sayqal topib borgan. Eng qadimgi etnopedagogik manbalar miflar, jangnomalar, rivoyat, ertak, naqlar, qo'shiqlardan iborat bo'lgan. Biroq, etnopedagogika respublikamizda alohida fan sifatida endigina shakllanish arafasidadir. Uning manbalarga g'oyat boy tarixiy taraqqiyot yo'lini ilmiy pedagogik

jihatdan puxta o'rganish va tizimga solish ishlari o'z tadqiqotchilarini kutib turibdi. Ana shu ma'naviy merosning bir ko'rinishi bo'lgan xalq pedagogikasi obidalari faqat pedagogik haqiqatlar majmuasigina bo'lib qolmay, balki xalqimiz unda o'z ideyalari hamda muhim didaktik prinsiplarini ham aks ettirgan.

Vatangamuhabbat, xalqigasodiqlik kabi xislatlaryuqori baholanadi. Etnopedagog G.N.Volkovning ta'kidlashicha, «Har bir xalqning kuchli va o'ziga xos jihatlarini ta'kidlovchi stereotip tavsiflar hozirgi kungacha o'z ahamiyatini yo'qotgan emas». Nemischa batartiblik, amerikacha ishbilarmonlik, fransuzcha xushmuomalalik, inglizcha rasmiyatchilik, o'zbekcha mehmondo'stlik kabi ijobiy fazilatlar shular jumlasidandir. Xalq pedagogikasi o'z navbatida etnopedagogikaning predmetidir. Buyuk alloma Abu Nasr Forobiy: «Xalqlarning o'z qadimiy madaniyatiga e'tibori va qiziqishning uyg'onishi ularning haqiqiy donoligidan dalolatdir. Demak, xalq pedagogikasi xalq ommasining turmush faoliyati jarayonida to'plangan va avloddan avlodga o'tib kelayotgan tarbiya borasidagi tajriba va bilimlari yig'indisidir.

Ma'lumki, qadriyatlarni yaratuvchi ham, avloddan-avlodga yetkazuvchi ham xalqning o'zi. Shu bois ham xalq pedagogikasida qadriyatlar pedagogik jihatdan keng o'rganiladi. Boshlang'ich sinf ona tili hamda o'qish savodxonligi darslarida ham ular quyidagi shakllarda namoyon bo'ladi: oilaviy qadriyatlar, mehnat qadriyatlari, maishiy turmushni ifodalovchi qadriyatlar, ijtimoiy siyosiy mazmundagi qadriyatlar, madaniy-ma'rifiy qadriyatlar, badiiy estetik qadriyatlar, sog'lom turmush tarziga oid qadriyatlar, ma'naviy ruhiy qadriyatlar.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining O'zbekiston Respublikasi xalqi va oliy majlisga yo'llagan murojaat nomasi, Xalq so'zi gazetasi, 2022-yil 22-dekabr.
2. Adizov, B. R., & Khamroev, A. R. Modeling activities of teachers when designing creative activities of students. Ilmiy xabarnoma, 69.
3. Azimova I, Mavlonova K, Azimova I, Quronov S, ShokirTursun Ona tilivao'qishsavodxonligi 1-2-qism: 1-sinf uchundarslik. – T.: “Respublika ta'limmarkazi”, 2021. – 104 b.
4. Mavlonova K, Azimova I, Quronov S, ShokirTursun, Ro'zmetova Z. Ona tilivao'qishsavodxonligi. 1-2-qism: 3-sinf uchundarslik. – Toshkent: “Respublika ta'limmarkazi”, 2022. – 144 b.
5. Mavlonova K, Azimova I, Quronov S, Shokir Tursunvaboshq. Ona tili va o'qish savodxonligi. 1-2-qism: 2-sinf uchun darslik. – T.: “Respublika ta'lim markazi”, 2021. – 120 b.

РЕЗЮМЕ

Maqolada hozirgi vaqtda xalqimiz o'tmishining madaniy-tarixiy merosini qayta tiklash, uning eng muhim tarkibiy qismi bo'lgan etnopedagogikaning boy an'analari asosida yosh avlodni tarbiyalash va o'zbek urf-odatlarini yoshlarga o'rgatish metodikasi haqida fikrlar keltirilgan.

РЕЗЮМЕ

В статье представлены понятия о восстановлении культурно-исторического наследия прошлого нашего народа, о методе воспитания молодого поколения на основе богатых традиций этнопедагогики, являющейся ее важнейшей составляющей, и о привитии узбекских традиций нашей молодежи.

SUMMARY

The article presents ideas about the restoration of the cultural-historical heritage of our nation's past, the method of educating the young generation based on the rich traditions of ethnopedagogy, which is its most important component and /teaching Uzbek traditions.

TIMSS – XALQARO BAHOLASH DASTURI ORQALI O‘QUVCHILARNING KREATIVLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI

Usmonova Z.I.

Buxoro davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Tayanch so‘zlar: xalqaro baholash dasturi, ta’lim sohasi, ta’lim sifati, bilim darajasi, test topshiriqlari, natijalar.

Ключевые слова: международная оценочная программа, сфера образования, качество образования, уровень знаний, тестовые задания, результаты.

Key words: international evaluation program, field of education, quality of education, level of knowledge, test assignments, results.

TIMSS dasturi Ta’lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasi IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievements) tomonidan tashkil etilgan bo‘lib, ushbu tadqiqot 4 va 8 sinf o‘quvchilari orasida matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha ta’limning sifati, darajasi, fanga bo‘lgan munosabati, qiziqishini aniqlaydi. Bu tadqiqot har 4 yilda bir marotaba olib boriladi. Ushbu tadqiqot PIRLS tadqiqotiga o‘xshab, o‘quvchilar, maktab ma’muriyati va o‘qituvchilari orasida qo‘shimcha so‘rovnomalar o‘tkazadi va fan sohasida to‘sqinlik qilayotgan asosiy omillarni aniqlaydi. Bu esa o‘sha mamlakatda ishlab chiqilgan ta’lim standartlarini va ta’lim samaradorligini boshqa davlatlar bilan solishtirib ko‘rish imkonini beradi.

Maktab matematika va tabiiy fanlar ta’lim sifatining Xalqaro monitoringi (inglizcha – TIMSS – Trends in Mathematics and Science Study) - bu dastur bilim yutuqlarini baholash xalqaro uyushmasi tomonidan tashkillangan (IEA). Ushbu tadqiqot boshlang‘ich ta’limning 4-sinf o‘quvchilari va 8-sinf o‘quvchilarini turli davlatlarda matematika va tabiiy fanlar bilimlarining darajasi va sifatini solishtirishga hamda milliy ta’lim tizimidagi farqlarni aniqlashga ko‘maklashadi.

Shu kunga qadar bu tadqiqot 6 marta o‘tkazildi. 1995, 1999, 2003, 2007, 2011 va 2015 yillarda.

ISSN 2181-7138

Т. Н. Қары Ниязий атындағы Өзбекстан педагогикалық
илим-изертлеу институтының Ж. Орынбаев атындағы Қарақалпақстан филиалы

**«МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ
БИЛИМЛЕНДИРИЎ»**

№ 6

Нөкис — 2023

Басып шығыўға жуўапкер:

А. Тилегенов

Баспаға таярлаған:

А. Тилегенов, Р. Утепов

Компьютерде таярлаған:

П. Реймбаев

Мәнзил: Нөкис қаласы, Ерназар Алакөз көшеси №54

Тел.: 224-23-00

e-mail: uzniiipnkkf@mail.uz,

mugallim-pednauk@mail.uz

www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

Журналға келген мақалаларға жуўап қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған үзіндилер «Муғаллим ҳәм үзликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилиўи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледі. Мақалада келтирилген мағлыўматларға автор жуўапкер.

Оригинал-макеттен басыўға рухсат етилди 01.12.2023. Форматы 70x100^{1/8}

«Таймс» гарнитурасында офсет усылында басылды.

Шәртли б.т. 27 . Нашр. т. Нускасы _____ Буйыртпа №